

Vad gjorde Andropov i Ungern 1956?

Det är ett egendomligt sammanträffande att utnämmandet av Jurij Andropov till ny Sovjetledare inträffar samtidigt som vi närmar oss 25-årsminnet av det år då Imre Nagy, premiärminister i 1956 års ungerska resning, åtalades och avrättades i hemlighet. Andropov, som var Sovjets ambassadör i Ungern mellan 1953 och 1956, spelade en nyckelroll under revolutionen. Först genom att lura Imre Nagys regering om Sovjets avsikter och vinna tid för den planerade sovjetiska invasionen och senare genom att utöva påtryckningar för att få János Kádárs regering att överlämna Imre Nagy i Sovjets händer.

Sovjetunionens nye ledare Jurij Andropov har omväxlande beskrivits som en intelligent, moderat och t o m liberal politiker. Det har sagts att han talade emot Sovjets militära intervention såväl i Afganistan som i Ungern 1956 och Tjeckoslovakien 1968 - påstående som inte stämmer överens med det faktum att han vid alla tre tillfällena spelade en viktig roll i operationerna.

En närmare undersökning av Andropovs roll i Ungern visar att han, även om det förvisso är felaktigt att kalla honom stalinist, inte på något sätt är liberal. Andropov är, först och främst, en listig, hänsynslös och mycket erfaren politiker. Han kan bäst beskrivas som en teknokrat som, även om han inte är motståndare till förändringar, är beredd att använda alla statens maktbefogenheter för att säkra ordning och stabilitet.

Även om Andropov efter Stalins död 1953 erkände behovet av förändringar och stödde reformer, så ansåg han att de förändringar som den första Imre Nagy-regeringen införde gick för långt. Det sägs att han anslöt sig till den hårda linjens män i det sovjetiska ledarskapet, som Suslov och Molotov.

Efter SUKP:s tjugonde kongress blev emellertid Andropov snabbt anhängare av János Kádár och att denne skulle ersätta den tidigare stalinistiske diktatorn Mátyás Rákosi som det ungerska partiets ledare. Under revolutionen kan Andropov ha spelat en roll genom att övertala Sovjetledarna att acceptera Kádár som ny ungersk ledare. Det tycks också vara Andropov

som har ansvaret för att Kádár, som först hade stött upprorets krav och deltog i Imre Nagys regering, övertalades att bryta med sina forna kamrater och ansluta sig till den sovjetiska invasionen.

Vid tidpunkten för upproret, 23 oktober 1956, var Kádár inte Sovjetledarnas favorit, utan deras mest betrodda förtrogne var Ferenc Münnich, en gammal KGB-man som hade varit Kominternagent på trettioalet och officer i Sovjetarmén under fyrtioalet. Münnich var emellertid inte i Budapest vid den tidpunkten utan i Belgrad som ungersk ambassadör i Titos Jugoslavien. När revolutionen bröt ut i Ungern åkte han omedelbart till Sovjets ambassad i Belgrad och stannade där i flera dagar i permanent kontakt med det sovjetiska ledarskapet. I slutet av oktober återvände han till Budapest, väl insatt i Sovjets planer, och den 27 oktober fick han nyckelposten som inrikesminister i Imre Nagys nya regering.

I Ungern hade sovjetledarna Mikoyan och Suslov under tiden varit Andropovs gäster på ambassaden. Det var här som de på morgonen den 28 oktober sade till Imre Nagy att han hade sovjetledarnas fulla stöd för sina regeringsförändringar och reformprogram. I efterhand framstår den manövern klart som ett sätt att vinna tid medan Chrusjtjev och Malenkov, i en vansinnig flygtur runt Europa, sökte stöd hos de andra ledarna i östblocket, inklusive Tito, för sin planerade invasion, och medan Sovjets stridskrafter i Ungern omgrupperades och stärktes för den kommande aktionen. När dessa förberedelser fortgick höll Andropov skickligt ställningarna i Budapest.

I slutet av oktober var uppladdningen av sovjetiska trupper i Ungern så massiv att den inte längre kunde förnekas - utom av Andropov som, kallad till Imre Nagy på morgonen den första november, sade att han inte kände till någonting om den. När han en kort stund senare återvände efter att ha konsulterat sin regering sade Andropov att även om nya trupper hade kommit in i landet så var det bara för att återupprätta diciplinen bland dem som redan befann sig där och för att bistå när de drogs tillbaka. Men han vägrade orubbligt att tillmötesgå Nagys begäran om ett löfte om att inga fler sovjetiska trupper skulle skickas in i landet.

Imre Nagy, som inte var nöjd med det svaret, inkallade både kommunistpartiets ledarskap och ministerrådet och efter en viktig diskussion beslöt regeringen att förklara Ungern neutralt och att man ensidigt utträdde ur Warszawapakten. På eftermiddagen kallades Andropov åter till parlamentet för att personligen informeras om dessa beslut. Det var då partiledaren János Kádár angrep honom i skarpa ordalag och sade att även om någon kontraprevolution ännu inte inträffat i Ungern, så kunde Sovjet provocera fram en. Skulle de vara så dumma att de återigen skickade sina tanks mot Budapest, så kunde han som ungrare och kommunist inte ha något annat val än att kämpa mot dem med vapen i händerna, tillsammans med de ungerska arbetarna.

Några timmar senare träffade Kádár Andropov ännu en gång, nu på den sovjetiska ambassaden dit han hade förts av Ferenc Münnich, som på så sätt fullföljde det uppdrag som han hade återvänt till Budapest för att utföra. Sovjets regering planerade verkligen, sade Andropov till Kádár, att på nytt skicka sina tanks in i Budapest. Beslutet hade redan tagits och det var nu János Kádárs plikt som kommunist att stödja det.

Kádár flögs sedan ut ur Ungern till Sovjetunionen där han, i Uzhgorod i Karpato-Ukraina, överlade med andra ledare från Östblocket och med Chrusjtjev själv efter dennes besök hos Tito. Under tiden fortsatte Münnich till den ungerska staden Szolnok, åtta mil öster om Budapest, där han sammankallade en grupp hårdföra stalinister för att bilda en regering som skulle stödja Sovjets militära undertryckande av revolutionen. På kvällen den 4 november, flera timmar efter det att det nya sovjetiska anfallet tagit sin början, anslöt sig Kádár till dem, då sovjetledarna slutligen, efter påtryckningar från Jugoslavien, hade beslutat sig för att utnämna honom till premiärminister istället för Münnich.

Åter i Budapest hade Andropov haft fullt upp att göra. Trots att han var helt medveten om Sovjets planer på invasion, så gick han på morgonen den 2 november till Nagy med ett förslag om förhandlingar om tillbakadragande av Sovjets trupper från Ungern. Han tillkännagav också de uppskakande nyheterna att hans ambasad attackerades av kontrarevolutionära upprorsmän. Om inte detta upphörde omedelbart,

så skulle han inte ha något annat alternativ än att anlita de sovjetiska trupperna i självförsvar.

På Imre Nagys begäran skyndade general Béla Király, befälhavare i Budapest, tillsammans med en liten grupp tanks, till Sovjets ambassad - bara för att finna de omgivande gatorna lugna och övergivna. Andropov hade beslagits med ett klumpigt försök att skapa en förevarandning för den kommande sovjetiska invasionen. Någon sorts missförstånd måste ha uppstått, förklarade han för Király, och övergick omedelbart till att tala om andra saker.

Förhandlingarna om tillbakadragandet av de sovjetiska trupperna började i det ungerska parlamentet på morgonen den 3 november och fortsatte på kvällen i Sovjets militära högkvarter i Tököl, några kilometer söder om Budapest. Ungerns delegation leddes av försvarsministern Pál Maléter, Sovjets av högste chefen för de sovjetiska trupperna i Ungern, general M S Malinin, som tycktes förhandla i god tro för att sedan, kort efter midnatt, överraskas av att samtalen plötsligt avbröts av beväpnade KGB-officerare - enligt en del vittnesmål ledda av KGB-chefen Ivan Serov - och Maléter och hans kollegor arresterades.

Drygt en timme senare började de första sovjetiska trupperna bryta sig igenom Budapests omgivande försvar. När nyheterna nådde Imre Nagy mottog han också ett personligt besök av ingen annan än ambassadör Andropov, som försäkrade honom att Sovjetunionen inte hade några aggressiva avsikter gentemot Ungern, att något misstag hade begåtts, och försökte avråda den ungerska regeringen från att tillgripa några försvarsåtgärder.

På kvällen var emellertid de sovjetiska trupperna igång med en massiv väpnad attack på Budapest. Imre Nagy och hans ministrar flydde i säkerhet på den jugoslaviska ambassaden, där de erbjödits asyl på Titos eget initiativ, efter hans samtal med Chrusjtjev. Kort därefter tillkännagavs i en radioutsändning bildandet av en ny regering under ledning av János Kádár och Ferenc Münnich, som hade begärt hjälp av Sovjet för att krossa revolutionen.

Även om Kadar var partiledare och premiärminister i den nya regimen var han inte på något sätt ensam ansvarig för händelserna. Den starke mannen, och sovjetledarnas viktigaste förtrogn, förblev Ferenc Münnich, som nu blev förste vice premiärminister och minister med ansvar för de väpnade styrkorna och statens säkerhet. Under de första veckorna efter revolutionen, då Kádár tjänade som galjonsfigur för att ge ett sken av kompromiss och försoning i ett försök att vinna folkets stöd, så låg den verkliga makten hos den sovjetiska armen och den ungerska regeringen styredes direkt från Moskva. De viktigaste besluten genomfördes genom ett nära samarbete mellan Münnich och Sovjets ambassadör Andropov.

En kritisk punkt för befästandet av den nya regimen inträffade den 22 november då Imre

Nagy lurades att lämna sin asyl på den jugoslaviska ambassaden, en händelse som ledde till att han greps av ryssarna och mot sin vilja deporterades till Rumänien. Nagy hade lämnat ambassaden efter det att hans säkerhet skriftligen hade garanterats av den ungerske premiärministern, János Kádár. Men man kan tvivla på om Kádár själv insåg att han var inblandad i ett förräderi. Andropov var emellertid medveten om vad som skulle hända eftersom tre andra medlemmar i Nagys följe - György Lukács, Zoltán Vas och Zoltán Szántó - hade lämnat ambassaden fyra dagar tidigare bara för att gripas av sovjetiska trupper och föras till Sovjets militära högkvarter i Matyasföld, där de natten till den 18 november hade fått besök av ingen mindre än Ferenc Münnich. Man kan förmoda att bortförandet av Nagy och hans kollegor planerades av Münnich och Andropov i nära samarbete bakom ryggen på Kádár, och att de manipulerade den nye ungerske premiärministern att förråda Imre Nagy.

Under de första månaderna efter det direkta militära undertryckandet av revolutionen, var Andropov i själva verket Sovjets högste man i Ungern och han arbetade samtidigt med de sovjetiska truppers militära ledare för att styra ockupationen, och för att säkra den nya ungerska regeringens auktoritet. Det var under denna period som de sista resterna av väpnat motstånd kämpades ned, som arbetarnas och de intellektuellas organisationer krossades och tiotusentals ungrare arresterades och internerades. Men rättegångarna och avrättningarna, som syftade till att terrorisera befolkningen så att den fogade sig efter den nya regimen, kom först senare, efter den ursprungliga konsolideringen under våren 1957. Men då hade emellertid Andropov inte längre något inflytande över händelserna i Ungern.

Efter en hjärtattack ersattes han som Sovjets ambassadör i början av mars 1957.

Rättegångarna kulminerade först ett år senare då Imre Nagy tillsammans med Pál Maléter och andra revolutionsledare, i hemlighet åtalades i Budapest, dömdes och avrättades den 16 juni 1958. Även om han inte längre direkt berördes av händelserna i Ungern, så kan det inte råda något tvivel om att Andropovs - nu ställföreträdande ledare för centralkommittens avdelning för förbindelser med andra partier i östblocket - uppfattningar togs med i beräkningen när man beslutade Nagys straff.

I efterhand visar Andropovs roll 1956 att han var en skoninglös och mycket skicklig politisk operatör. Från början till slut spelade han rollen av kolonial administratör och manipulerade, på ett kalkylerande och skickligt sätt, de ungerska ledarna - först Nagy, sedan Kádár - för att skydda Sovjetunionens politiska och strategiska intressen och behålla Ungern i Sovjets maktsfär. Det var inte ideologi eller politiska värden, utan statsintresset, som styrde hans handlingar.

Översättning: Leif Zetterberg

Bill Lomax är författare till en studie av den ungerska revolutionen med titeln *Hungary 1956*, som först publicerades på engelska av Allison & Busby 1976. Hans bok översattes i Budapest av György Krasso, som själv hade varit fängslad under åtta år för att ha deltagit i revolutionen, och cirkulerade som samizdat under 25-årsminnet av resningen i oktober 1981. En bearbetad ungersk utgåva, *Magyarország 1956-ban*, har nyligen publicerats av Magyar-Füzetek i Paris. I föregående nummer av Rådsmakt, nr 14, publicerade vi en längre artikel av Bill Lomax, *Arbetarklassen i den ungerska revolutionen*.